

prof. dr hab. inż. Jacek Leszczyński
ul. Sosabowskiego 7 m 46
42-200 Częstochowa

Częstochowa, 24.06.2014 r.

PN

PRODZIEKAN
ds. Organizacji i Rozwoju
dr hab. inż. Anna Timofiejczuk,
prof. zwł. w Pol. Sl.

RECENZJA

pracy doktorskiej mgr inż. Łukasza Turchana

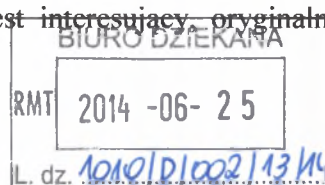
pt. „Analiza numeryczna sztucznej hipertermii z wykorzystaniem różnych modeli przepływu biociepła”

Podstawa przygotowania recenzji

Pismo Pana Dziekana Wydziału Mechanicznego Technologicznego Politechniki Śląskiej nr RMT0-968/D/006/13/14 z dnia 11 czerwca 2014 roku o powołaniu mojej osoby przez Radę tego Wydziału na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr inż. Łukasza Turchana.

1. Uwagi ogólne

Opiniowana praca została wykonana pod kierunkiem prof. dr hab. inż. Ewy Majchrzak. Dotyczy ona ważnych zarówno z teoretycznego jak i praktycznego punktu widzenia zagadnień związanych z modelowaniem przepływu ciepła w organizmach żywych. Obserwowany aktualnie rozwój metod leczenia z wykorzystaniem sztucznej hipertermii nie byłby możliwy bez sformułowania modeli matematycznych opisujących przebieg tego typu procesów, a następnie (biorąc pod uwagę stopień ich komplikacji) wykorzystania metod modelowania komputerowego. Rozprawa doktorska mgr inż. Łukasza Turchana dobrze wpisuje się we współczesne trendy badań interdyscyplinarnych, w tym przypadku związanych z tzw. przepływem biociepła (*ang. bio-heat transfer*). Mimo, że badania związane z tą tematyką rozwijane są intensywnie w kraju i na świecie (w Polsce przede wszystkim w zespołach kierowanych przez profesor Ewy Majchrzak i profesora Bohdana Mochnackiego), to temat recenzowanej rozprawy doktorskiej jest interesujący, oryginalny

T

i wnosi znaczący wkład do teorii i praktyki modelowania przepływu ciepła w tkance biologicznej.

Na podkreślenie zasługuje również fakt, że pracę wykonano w ramach projektu badawczego finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki (Projekt DEC-2011/01/N/ST6/05231).

Mimo interdyscyplinarnego charakteru rozprawy, można ją bez zastrzeżeń przyporządkować do dyscypliny mechanika.

2. Przegląd treści rozprawy

Recenzowana rozprawa doktorska liczy 146 stron i składa się z 9 rozdziałów, wykazu literatury zawierającego 129 pozycji (w tym, co zasługuje na podkreślenie, 20 prac jest współautorstwa doktoranta) oraz streszczenia w języku polskim i angielskim.

W rozdziale 1 sformułowano cel i zakres pracy. Przedstawiono w dużym skrócie kolejne etapy rozwoju metod leczenia polegających na lokalnym nagrzewaniu tkanki, podano zakresy zastosowań metod sztucznej hipertermii, omówiono sposoby opisu matematycznego procesów cieplnych zachodzących w tkance biologicznej, sformułowano cel rozprawy doktorskiej oraz przedstawiono najważniejsze informacje o zawartości kolejnych rozdziałów. Do treści prezentowanych w rozdziale 1 nie mam zastrzeżeń, znalazłem w nim nawet kilka ciekawych informacji z historii medycyny. Jedyna uwaga dotyczy stwierdzenia, że „*ciepło w rozpatrywanym medium rozchodzi się natychmiastowo, czyli długość fali cieplnej jest nieskończona*”. Chodzi tu oczywiście o prędkość propagacji fali cieplnej (uwaga ta odnosi się również do dalszych rozdziałów pracy).

Rozdział 2 zawiera przegląd modeli matematycznych opisujących przepływ ciepła w tkance biologicznej. Doktorant omawia tzw. modele tkankowe, a przede wszystkim znane równanie Pennesa. Jego modyfikacją może być równanie Cattaneo-Vernotte'a, w którym pojawia się czas relaksacji - czyli czas „opóźnienia” strumienia ciepła w stosunku do gradientu temperatury oraz równanie z dwoma czasami opóźnień (*ang. Dual Phase Lag Model*). Następnie Doktorant dyskutuje modele bazujące na teorii ciał porowatych, które zresztą twórczo rozwija w dalszych częściach rozprawy. Rozdział 2 kończy się omówieniem oceny stopnia destrukcji tkanki poddanej działaniu podwyższonej temperatury - informacje w nim zawarte będą wykorzystywane w kolejnych rozdziałach pracy.

Rozdział 3 został poświęcony modelowaniu sztucznej hipertermii z wykorzystaniem równań należących do modeli tkankowych. Na uwagę zasługuje fakt opracowania przez

Doktoranta programów autorskich bazujących na schemacie jawnym metody różnic skończonych i rozwiązanie zadania brzegowo - początkowego dotyczące nagrzewania sześciennego fragmentu tkanki z umiejscowionym w centralnej jej części podobszarem nowotworu. Parametry termofizyczne tkanki nowotworowej są takie same jak tkanki zdrowej, natomiast w podobszarze nowotworu pojawia się dodatkowy składnik źródłowy. Na brzegach obszaru założono warunki adiabaticzne. Temperatura początkowa tkanki i początkowa prędkość nagrzewania (dotyczy równania C-V i DPLM) jest oczywiście znana. Zadanie rozwiązano metodą różnic skończonych rozpatrując przy tym zarówno model Pennesa, jak i Cattaneo-Verotte'a, i również DPLM. Algorytm komputerowy dotyczy modelu z dwoma czasami opóźnień, a przyjmując w nim zerowe wartości opóźnień można symulować nagrzewanie tkanki wg dwóch pozostałych modeli. Równania MRS są dosyć skomplikowane i rozbudowane - Doktorant podaje wyprowadzony przez siebie warunek stabilności schematu jawnego. Przeprowadzone obliczenia pozwalają na porównanie kolejnych rozwiązań i sformułowanie kilku interesujących wniosków.

Rozdział 5 stanowi ważną część rozprawy doktorskiej mgr inż. Łukasza Turchana i przedstawia model z dwoma czasami opóźnień z uwzględnieniem żył i tętnic. Jest to inny typ modelu przepływu biociepła bazujący na teorii ciał porowatych. We wstępie Doktorant odwołuje się do pracy Afrina, Zhanga i Chena, ale uzyskane przez Niego równania różnią od prezentowanych w cytowanej publikacji (w której zresztą nie przedstawiono żadnych wyników symulacji komputerowych). Wyprowadzenie równania przepływu biociepła z wykorzystaniem teorii ciał porowatych jest niezwykle żmudne i skomplikowane (np. na stronie 72 „zmieściły się” tylko 3 wzory). W tekście omawianego rozdziału Doktorant podaje ważne wzory dotyczące wyznaczenia czasów opóźnień i współczynnika sprzężenia będących funkcjami parametrów tkanki i naczyń. Ważnym uzupełnieniem omawianego rozdziału jest prezentacja algorytmu komputerowego i wyników symulacji.

W rozdziale 6 przedstawiono model procesu nagrzewania tkanki skórnej z wykorzystaniem wyprowadzonych w poprzednim rozdziale równań. Rozpatrywano obszar walcowy, w którym wyróżniono warstwy naskórka, skóry właściwej i tkanki podskórnej. Na górnej powierzchni naskórka założono działanie zewnętrznego źródła ciepła (warunek Neumanna – wzór (6.21)). Tego typu postać funkcji widziałem też w jednym z artykułów – Autor nie cytuje jednak źródła inspiracji. Na granicach między podobszarami założono warunki kontaktu idealnego, na powierzchni bocznej i dolnej umownie wyciętego walca – warunki adiabaticzne. Obliczenia nieustalonego pola temperatury w rozpatrywanym obszarze

uzupełniono wyznaczeniem lokalnych wartości całki Arrheniusa pozwalającej ocenić stopień ewentualnej destrukcji tkanki.

Autor rozprawy przeprowadził również w określonym zakresie weryfikację eksperymentalną wyników symulacji komputerowych. Analizowano zmiany temperatury w walcowej próbce wykonanej z wątroby wieprzowej (materiał łatwo dostępny o znanych parametrach termofizycznych). Stanowisko badawcze zaprojektowano w ten sposób, że boczna powierzchnia walca była zaizolowana (warunek adiabatyczny), dolna powierzchnia utrzymywana była w stałej temperaturze (warunek Dirichleta), a górna powierzchnia oddawała ciepło do otoczenia o znanej temperaturze i znanym współczynniku wnikania. Temperaturę powierzchni próbki mierzono kamerą termowizyjną. Otrzymane krzywe nagrzewania w wyróżnionym punkcie próbki porównano z symulacjami komputerowymi modeli bazujących na równaniu Pennesa i uogólnionym równaniu z dwoma czasami opóźnień. Nie wnikając w szczegóły weryfikacja doświadczalna wypadła zadowolająco.

Rozdział 8 rozprawy zawiera informacje o opracowanych przez Doktoranta programach symulujących przepływ ciepła w rozpatrywanych obszarach tkanki - badano również wpływ dyskretyzacji czasu i przestrzeni na wyniki obliczeń numerycznych.

W ostatnim rozdziale pracy sformułowano uwagi i wnioski końcowe, do których nie mam żadnych zastrzeżeń.

Kilka uwag krytycznych:

- Wzór (2.25) wywodzi się ze znanej metody prostokątów. Nie wyjaśniono co oznacza t z indeksem f u góry i zakres sumowania nie jest poprawny. Taka sama uwaga odnosi się do podobnego wzoru (2.32) w dalszej części pracy.
- Równanie (3.4) przy powołaniu się na wzór (3.3) nie zawiera pochodnej Q_{ex} po czasie.
- Zdefiniowanych w jednym miejscu symboli nie trzeba definiować powtórnie (np. pod wspomnianym już wzorem (3.4)).
- Co to znaczy „Rozkład temperatury w 1/8 modelu” (m.in. rys 3.12) – brzmi to raczej humorystyczne.
- Pisząc o trudności oceny wpływu zmian wielu parametrów na zmiany przebiegu temperatury (str. 54) Doktorant winien wspomnieć o możliwościach jakie daje analiza wrażliwości.

- W równaniach przedstawionych w rozdziale 6 Autor nagle wprowadza ciepło właściwe odniesione do jednostki objętości. Robi to niekonsekwentnie i np. wzór (6.1) nie jest poprawny.
- W rozdziale 8 pojawia się warunek brzegowy III rodzaju (górna powierzchnia próbki). Nie znalazłem w pracy żadnych informacji o sposobie aproksymacji tego warunku, a chyba nie jest to proste szczególnie w modelach z czasami opóźnień.
- Omawiając przeprowadzone eksperymenty Doktorant zauważa, że „*trudno było ustalić, jak długo mięso przebywało w sklepie*”. Czy ma to znaczenie dla poprawnego określenia parametrów termofizycznych?

Należy jednak podkreślić, że opiniowana rozprawa napisana jest na wysokim poziomie naukowym (i również edytorskim). Doktorant wykazał się znaczną wiedzą w dziedzinie podstaw teoretycznych przepływu biociepła (które zresztą w pewnym stopniu rozszerzył), bardzo dobrą znajomością metod numerycznych, a w szczególności metod przybliżonego rozwiązywania zadań brzegowo-początkowych, umiejętnością pisania rozbudowanych i skomplikowanych programów komputerowych, a nawet umiejętnościami przeprowadzania eksperymentów fizycznych.

Recenzowana praca doktorska jest bardzo dobra i wymagała ogromnego nakładu pracy. Zawiera bardzo ciekawe (również dla praktyki medycznej) wyniki. **Biorąc dodatkowo pod uwagę znaczny dorobek publikacyjny Doktoranta oraz wyniki opracowane w rozprawie wnioskuję o jej wyróżnienie.**

3. Wniosek końcowy

Pragnę stwierdzić, iż mgr inż. Łukasz Turchan wykazał się umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych, a recenzowana praca doktorska spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim przez ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dn. 14 marca 2003r. Wnoszę o dopuszczenie jej do publicznej obrony przed Radą Wydziału Mechanicznego - Technologicznego Politechniki Śląskiej.

Turch
Łuczyna